ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

ЛІСОВА Катерина,
к.і.н., доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Сьогодні, як ніколи, в умовах російської агресії в Україні особливого наголосу і уваги потребує захист прав дітей. Забезпечення належного рівня безпеки та захищеності дітей, їх всебічного розвитку, наразі є важливим завданням для всіх нас.

Метою даного дослідження є аналіз та оцінка дієвісті міжнародного законодавства по забезпеченню прав дітей в період військових дій.

Аналізуючи сучасне міжнародне законодавство щодо захисту прав дитини під час збройних конфліктів, не можливо не зробити екскурс в історію формування нормативно-правових міжнародних документів щодо прав дитини взагалі. Так, першим документом, який офіційно закріпив права дитини, стала Загальна Женевська декларація, прийнята в 1924 році Лігою Націй, що закріпила базові гуманні принципи. І якщо розглянути сформовані в ній п'ять основних програмних елементів: голодна дитина повинна бути нагодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена; сироті чи безпритульній дитині повинні бути надані притулок і догляд; дитина перша повинна отримувати допомогу під час лиха, – то три, або навіть чотири з них можна вважати складовими права на безпеку дитини.

Як складова частина захисту прав людини система міжнародного захисту прав дитини склалася тільки після Другої світової війни в рамках Організації Об'єднаних націй, одним з основоположних принципів якої було проголошення поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації. Цей принцип був закріплений в преамбулі Статуту цієї організації. Після другої Світової Війни, ООН (після створення у 1945 році) прийняла у 1948

році Загальну декларацію прав людини, в якій зазначалося, що діти повинні бути об'єктом особливого нагляду і допомоги [1].

У 1959 році ООН затвердила Декларацію прав дитини, яка розширила перелік прав дітей до 10 соціальних і правових принципів, які призивали батьків, окремих осіб, державні органи, місцеву владу й уряд визнати викладені в ній права свободи й дотримуватися їх. Однак декларація – не зобов'язує, не має певної обов'язкової сили, це лише рекомендація. Нові часи, погіршення положення дітей, потребували більш конкретних законів й заходів, міжнародних договорів по захисту і забезпеченню прав дитини. Впродовж наступних років продовжувалась робота щодо розширення та вдосконалення соціальних і правових принципів, які стосуються захисту і благополуччя дітей, що знайшли своє закріплення у Конвенції про права дитини , яка була прийнята у 1989 року [2].

Конвенція містить повний перелік прав дитини: право на життя, право на освіту, право на відпочинок, право на свободу, право на дозвілля, право на віросповідання, право на ім'я, право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоровя.

В Конвенції йдеться про права дитини на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину. І саме ст. ст 38, 39 конвенції наголошують про забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт.

Крім вищеназваних міжнародних документів щодо захисту дитини в збройних конфліктах також слід вказати на наступні: Женевські конвенції про

захист жертв війни (1949 р.); Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977 р.), Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999 р.), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 р.), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002 р.), 17 Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 – 2014 роками, стосуються захисту та реабілітації дітей, яких зачіпає воєнний конфлік, а також Паризькі принципи і керівні вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами чи озброєними угрупуваннями тощо.

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 року проголошує захист дітям у період військових дій як частині населення, не виділяючи їх в окрему категорію [3]. Ст. 14 її передбачає право у мирний час Високим Договірним Сторонам, а після початку бойових дій і сторонам конфлікту створювати на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарні та безпечні зони та місцевості, організовані в такий спосіб, який дає змогу оберігати від наслідків війни дітей до п'ятнадцяти років. Стаття 17 –укладати місцеві угоди про евакуацію з захоплених або оточених зон дітей та про пропуск із захоплених або оточених зон дітей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон. Статті 82 та 89 передбачають особливі права для дітей при інтернуванні (щодо розселення та додаткового харчування).

Виділення дітей в окрему найбільш вразливу категорію населення під час збройних конфліктів відбулось лише у 1977 році у ст. 77 Першого Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, де передбачалось що «діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань [4]. Сторони … забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини … вживають усіх практично можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли

п'ятнадцятирічного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, і, зокрема, сторони утримуються від вербування їх у свої збройні сили…».

Продовженням формування міжнародного законодавства по захисту прав дитини у збройних конфліктах стала поява ст. 38 в Конвенції про права дитини 1989 року, яка покладала додатковий обов'язок на держави «поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання», а також вживати «всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях».

В подальшому у Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, затвердженому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року сторонам конфліктів необхідно вживати будь-яких можливих кроків з метою забезпечення того, щоб діти, які не досягли 18-річного віку, не брали участі у військових діях, а також передбачає заборону вербування або використання із військовою метою осіб, які не досягли віку 18-ти років [5].

Римський статут Міжнародного кримінального суду (що набрав чинності в Україні 01.07.2002 р.) містить положення щодо кваліфікації певних дій відносно дітей як військових злочинів: призив та зарахування до військової служби дітей у віці до 15-ти років (малолітніх); використання їх у воєнних діях у межах як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів; умисні напади на лікарні та школи [7]. При цьому насильницька передача дітей до групи, яка буде піддана умисному знищенню, кваліфікується як геноцид.

У конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (ратифікована Україною 05.10.2000 р.) зазначено, що використання дітей як солдат є однією із найгірших форм дитячої праці, та забороняється примусове або обов'язкове вербування дітей для участі у збройних конфліктах.

Міжнародне гуманітарне право визнає важливість забезпечення освіти для дітей під час збройного конфлікту. Так, стаття 24 Женевської конвенції IV 1949 року передбачає, що «сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин … їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями». При цьому школи та інші заклади освіти у контексті ст. 52 (3) Протоколу I розглядаються як звичайні цивільні об'єкти, відповідно, вони не можуть бути цілями нападу. Отже, враховуючи, що школи, дитсадки, університети та інші дитячі заклади є цивільними об'єктами, сторони збройного конфлікту повинні зробити все можливе для того, щоб: а) уникнути розміщення військових об'єктів в межах або поблизу густонаселених районів, де можуть знаходитися школи та університети; б) прагнути евакуювати цивільне населення, окремих цивільних осіб та цивільні об'єкти, що перебувають під їх контролем, з районів, розташованих поблизу військових цілей; і в) вжити інші необхідні заходи для захисту шкіл та університетів, що перебувають під їх контролем, від небезпек, спричинених військовими операціями (стаття 58 (а), (б), (в) Протоколу I, Норми 22-24 ЗМГП.17 [3]

Питання щодо захисту дітей регулюється Женевською конвенцією про захист цивільного населення, IV Гаазькою конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі та іншими міжнародно-правовими нормами у сфері захисту жертв війни, яких росія системно не дотримується.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1261 (1999) визначає шість серйозних порушень проти дітей під час збройного конфлікту [7]. Ці порушення є предметом щорічної доповіді Генерального секретаря ООН «Діти та збройні конфлікти» та щорічної доповіді Спеціального представника Генерального секретаря з питань дітей та збройних конфліктів. Вони включають: вербування та використання дітей; вбивства та каліцтво дітей; зґвалтування та інші форми сексуального насильства над дітьми; напади на школи, лікарні та пов'язаних з

ними осіб, які охороняються; викрадення дітей; відмова у доступі дітей до гуманітарної допомоги.

Наразі є достатні підстави вважати, що російські військовослужбовці здійснюють на території України всі види серйозних порушень міжнародного гуманітарного права: вбивства та каліцтво дітей, зґвалтування та інші форми сексуального насильства щодо дітей, напади на школи, лікарні та осіб, які не перебувають під захистом, викрадення дітей, також відмова в доступі до гуманітарної допомоги. Ці серйозні порушення міжнародного гуманітарного права є військовими злочинами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів так званого «м'якого права» постійно розвивається та напрацьовує нові рекомендації чи вдосконалює існуючі щодо покращення захисту і дотримання прав дитини під час збройних конфліктів, проте ефективне впровадження стандартів, передбачених цими нормативно-правовими актами, й досі залишається значною проблемою в багатьох регіонах світу, і, зокрема, в Україні .

Головний наголос у вирішенні проблеми міжнародного захисту прав дітей під час збройних конфліктів має бути зроблений на усуненні безкарності винних у злочинах проти дітей. Якщо донедавна основною проблемою була відсутність нормативно-правової бази, то зараз необхідно докласти максимум зусиль для її своєчасного та кваліфікованого застосування .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 18.09.2023).
2. Конвенція про права дитини 1989 року. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021(дата звернення: 18.09.2023).
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (12.08.1949). ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 18.09.2023)
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захистьу жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU77003 (дата звернення: 18.09.2023)
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитиним щодо участі дітей у збройних конфліктах https: URL: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 18.09.2023)
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду (що набрав чинності в Україні 01.07.2002 р.). URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU98119 (дата звернення: 18.09.2023)

7. Резолюція Ради Безпеки ООН 1261 (1999). URL: https://www.zakon.cc/law/document/read/995_530

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

БАК Віра,
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового Університету

Право на здорове довкілля — це право людини, яке захищають правозахисні організації та екологічні організації для захисту екологічних систем, що забезпечують здоров'я людини.

В Україні право на безпечне для життя і здоров'я довкілля закріплене у статті 50 розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції, де вказано, що: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена».

Зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля складається з конкретних юридичних можливостей, які надаються та гарантуються суб'єкту, а саме:

- можливість проживати у навколишньому середовищі, яке відповідає вимогам екологічної безпеки;
- можливість звернутися по сприяння в реалізації права на безпечне довкілля до органів державної влади і місцевого самоврядування, до установ, організацій незалежно від форм власності, до компетенції яких належить вирішення порушення у зверненнях питань;
- можливість вимагати від інших осіб дотримання правил забезпечення безпечного довкілля;

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу

Права людини в сучасних умовах: гуманістичний та безпековий вимір

Матеріали круглого столу
з нагоди
Міжнародного дня прав людини

29 листопада 2023 р.

ІРПІНЬ-2024

УДК 341.1/8

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Чернецька О. В. – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародногоправа та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету;

Лісова К. С. – к.і.н., доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Анісімова М. Ф. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету;

Права людини в сучасних умовах: гуманістичний та безпековий вимір: матеріали круглого столу (29 листопада 2023 р.). м. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. 124 с.

У збірнику матеріалів стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих та презентованих під час проведення круглого столу кафедрою міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту Державного податкового університету 29 листопада 2023 р.

Рекомендовано до друкуВченою радою
Навчально-наукового інституту права,
протокол №9 від 8 січня 2024 р.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

Чернецька О. В. Забезпечення прав людини: міжнародні стандарти та національний вимір……5

Фокін Я. Ф. Роль міжнародних організацій у забезпеченні безпеки в контексті російсько-українського конфлікту: оцінка ефективності та перспективи розвитку……8

Анісімова М. Ф. Трибунал ADHOC щодо колишньої Югославії: чи скористається спадком Україна?.....11

Денисюк С. Г. Участь Швейцарії у зборі доказів фактів воєнних злочинів в Україні……16

Лісова К. С. Порушення прав дітей в умовах війни: міжнародно-правовий аспект……20

Бак В. І. Міжнародно- правові механізми захисту екологічних прав в реаліях війни……..26

Кононенко В. П, Мухін І. М. Міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування як механізм захисту платників податків……..34

Олійник І. Співвідношення національних та міжнародних стандартів в сфері прав людини……..38

Федан Л. Трансформація системи міжнародної безпеки: потрібна чи ні?.....45

Скрипець В. Необхідність реформування міжнародної системи безпеки: перспективи та виклики……...50

Тарасенко А. Питання та перешкоди ратифікації Римського статуту в сучасних умовах……53

Іскович В. Ефективність міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту рф проти України……..59

Бобир І. Універсальність та контекстуальність міжнародно-правових стандартів прав людини: пошук балансу в глобалізованому світі……..62

Чорноіван Я. Виклики захисту прав людини в умовах воєнного стану…...65

Демчук М. Рада Європи як суб'єкт забезпечення захисту прав людини……68

Динюк А. Правові принципи та гарантії захисту прав людини в Конституції України та Європейській конвенції про захист прав людини: порівняльний аналіз……..71

Шаповалова А. , Самгородська С. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини під час збройних конфліктів……75

Мєдвєдєва М. Співвідношення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права……79

Черненко В. Взаємодія між міжнародним захистом прав людини та міжнародним гуманітарним правом в умовах воєнного стану……84

Кириченко К. Взаємодія міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права в умовах збройного конфлікту в Україні……87

Смородінова М. , Теслицький А. Міжнародне гуманітарне право та біженці: аналіз захисту біженців та внутрішнього переміщених осіб в умовах збройного конфлікту……92

Лущик М. Спеціальний трибунал за злочин агресії рф проти України: доцільність створення та значення……..95

Константинова О. Діяльність ООН у сфері захисту прав людини……99

Юрченко Ю. Роль ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій у забезпеченні захисту прав людини……102

Бондаренко А., Мізецька Д. Європейський суд з прав людини як цілісний механізм Ради Європи у сфері дотримання прав людини……106

Куріло Т. Інститут Уповноваженого по правам дитини: проблеми та шляхи удосконалення……..111

Зайчук Л. Безпека в кіберпросторі як важлива складова захисту прав людини в інформаційному суспільстві……115

Мазур Т. Права людини за умови проведення виборів під час воєнного стану……..118

Науково-практичне видання

Матеріали подаються в авторській редакції.

Права людини в сучасних умовах: гуманістичний та безпековий вимір

Матеріали круглого столу
з нагоди
Міжнародного дня прав людини

29 листопада 2023 р.